

ДОМАШНИТЕ ЛЮБИМЦИ И МЪЖКОЛИЧНИТЕ ЧИСЛИТЕЛНИ

Хетил Ро Хауге (Осло, Норвегия)

За употребата на числителните от поредицата *двама, трима, четирима*, ... в граматиките на българския език обикновено пише, че зависи от семантиката на съществителното, което те определят: „само когато са определения на съществителни за лица-мъже“ (Стоянов 1964: 268); „Като пояснения на съществителни имена за лица мъже“ (Граматака 1983: 183); „Съществителни за мъже изискват употребата на специални колективни числителни“ (пр. м.) (Скатън 1984: 41); „... се използва само при лица от мъжки пол“ (Пашов 1994: 92); „... се свързват само с личните съществителни имена от мъжки род“ (Бояджиев и др. 1998: 331); „... употребяват се само със съществителни от мъжки род, означаващи лица от мъжки пол“ (пр. м.) (Хауге 1999: 80).

Срещат се обаче случаи, когато разглежданите числителни имена се отнасят към имена не за лица, а за животни. Става въпрос за метафорични употреби, при които референтът е лице от мъжки пол:¹

(1) а. Анчелоти и селекционерите на Италия просто слагат до Пирло *двама питбули* като Гатузо, Зеедорф или Амброзини и си решават проблема. (www.7sport.net)

б. ... в четири телевизии от национален мащаб, *двама кокер-шпаньоли* на демокрацията се позовават на Моето име (<https://bg-bg.facebook.com/SMS.Bulgaria/>)

Някои автори обаче дават дефиниции, които покриват и тези случаи, понеже не почиват върху *семантиката* на съществителното, а върху *референцията*. например Маслов: „При *указване* на количество лица от мъжки пол“ (пр. м.) (Маслов 1956: 133); и Ницо-

¹ Много от цитатите са взети от електронни форуми и се привеждат без корекции на правописа.

лова: „... които се употребяват за *означаване* на множество от възрастни мъже“ (Ницолова 2008: 132).

Друга категория е употребата, описана от Иван Иванов при „имена, намиращи се на границата между одушевеното и неодушевеното, напр. *призрак, великан, върколак, вампир* и др.“ (Иванов 2011:50). Авторът изтъква, че широката употреба на мъжколични числителни за митични и свръхестествени същества (*върколак, призрак*) се среща в художествени жанрове (от виц до роман):

(2) *Двама призраци* се сблъскали на един ъгъл. (Пример от Иванов 2011:51)

Употребата при тези съществителни почива върху приписваната на означаваните същества човекоподобна форма и човекоподобни действия (пак там, стр. 51). Подобна на описаната, макар и да не се отнася в прекия смисъл за такива митични същества, е и употребата в примери като:

(3) а. *Двама глигани* стояха до вратата и пазеха входа към двореца (Хедер Меспи [псевд., Венета Въжарова], *Билкова отвара и рог от еднорог*)

б. В своето зловещо пътешествие, изпълнено със суров глад, виеща самота, руски студ и озъбен страх, тя получава топлина от *двама вълци*, които стават нейното семейство. (cinefish.bg, рецензия на филма „Да оцелееш сред вълци“)

Радикално различна обаче е употребата на мъжколични числителни при референция към реални животни, без да става дума за някакви човекоподобни черти при тях:²

(4) а. ... така вече и ние си имаме *двама котараци*, които засега се разбират доста добре помежду си (flowersnet.info)

б. Имала съм и *двама котараци* (не по едно и също време) и двамата бяха Томи... (www.bg-mamma.com)

в. имам и друг проблем – *двамата котараци* са решили, че диванът им е новата тоалетна (www.bg-mamma.com)

² Не са взети под внимание словосъчетания от мъжколично числително и бройна форма, като напр. *двама(та) котарака*, понеже трудно се решава дали формите се дължат на емпатия или неграмотност.

г. Продавам *двама уникални британски котараци*. 400 лв.
(www.555.bg)

д. При *двама мои мъжки котараци* се случи точно това и
волю-неволю трябваше да се разделят с топките си.
(www.kotkite.com)

Примери се срещат не само в словосъчетание със съществително име, а и субстантивирани:

(5) а. ... нашите *котараци* са с поведенчески проблеми, всъщност
за това и се оказахме с *двама* наведнъж, защото малкия изпа-
даше в абсолютна паника ако брат му го няма (www.bg-
mamma.com)

б. А наоколо е пълно с *котараци* и веднага *двама-трима*
едри го заобиколиха и започнаха да му ръмжат (www.bg-
mamma.com)

в. Питам, защото предните *двама* ги кастрирах , като бяха
вече “расови мъже” на 3 годинки (www.bg-mamma.com)

Освен примери със самата дума *котарак* се откриват и при-
мери с лексеми за лица от мъжки пол, преносно употребени в кон-
текста за котараци:

(6) а. Симонитка и аз обичам котки, но не мога да помогна, ние
с майка ми и

б. тя не искаше нашите *котараци*, имам *двама дрисльовци*,
много са палави, сега са на село

в. Мисля, че преди време бях сложила онагледен “групов
секс тип 3-ка” с маца мераклийка и *двама* прясно кастрирани
момчюряка отгоре ѝ.

Обяснение за тези употреби, които не са в съответствие с кни-
жовната норма, може да е влияние от споменатата по-горе метафо-
рична употреба на лексемата *котарак* или от употребите при назва-
ния на свърхестествени същества, но тук искам да предложа друго
мнение. В една статия за конкуренцията в руски език между прите-
жателен дателен падеж и конструкции с предлога *у* с родителен
падеж Циенки твърди, че при по-голяма емпатия на говорещия към

животното в семантичната роля на EXPERIENCER ще се предпочита конструкцията с дателен падеж:

- (7) а. *Собаке* обрезали уши
б. *У собаки* обрезали уши
в. *Крокодилу* вырвали больной зуб
г. *У крокодила* вырвали больной зуб (Циенки 1993: 82–83).

Емпатията не е свързана непременно с даденото животно, а може и да зависи и от ситуацията (както показват коментари на информантите на Циенки в скоби и неговите собствени коментари в квадратни скоби):

- (8) а. Надо состричь *собаке* шерсть (много е горещо вън, необходимо е на кучето) [съчувствате на кучето]
б. Надо состричь *у собаки* шерсть (Кучето има неприятен външен вид сега) [Съждение от гледна точка на говорещия].
(Циенки 1993: 84)

Фактори, които изграждат емпатията на говорещия, са: 1) споменатото същество е високо в йерархията на одушевеността; 2) референцията е към познато същество; 3) речевата ситуация е неформална или емоционална; и 4) при описание на действие, насочено от човек към животно.

Йерархията на одушевеността пък на своя ред и пак по Циенки (1993: 82) е следната: лични местоимения > собствени имена > термини за родство > други хора > други животни > конкретни предмети > абстрактни представи. Вероятно може да се постулира и по-подробна вътрешна йерархия в категорията на животните, например като: питомни > домашни/стопански > диви > полезни/вредни и т.н.

Доказването на хипотезата за значението на емпатията се затруднява от това, че най-големият „съперник“ на котките при емпатично назоваване са кучетата, но пък думата *куче* е от среден род. Синонимът от мъжки род на тази лексема *пес* не само се среща рядко, но и стилистичната му окраска е далеч от „емпатичната“ (9а). Регистрирани са обаче случаи от интересующите ни форми с имена за породи на кучета. Още повече, когато става дума за породисти кучета, се случва да се споменава рода им и тогава наблюдаваме, че при роднински названия, отнасящи се към нечовешки

същества от мъжки пол (9б, 9г), мъжколичните форми не сехващат като отклонение от нормата.

(9) а. Наистина до ушите ѝ стигна шумът отвън, зад конюшната, но Джил дори не помисли, че може да се е случило нещо особено; навярно *двамата* джафкащи *песове* бяха иззовили някой плъх и сега го преследваха. (Робър, Волф Дуриан, <http://chitanka.info>)

б. *Двама* братя йоркширски *териери* на 4 г. – Барин 2.3 кг и Бури – 5.0 кг си търсят партньорки. И *двамата* са с опит (grad.bg)

в. Познавате ли прекрасните *боксери* Айк и Тара? Те са майка и син – Айк е на 5, Тара е на 8. *Двамата* винаги са живели заедно, (Animal Rescue Sofia)

г. Продавам малки тигрови *боксерчета*, майката е пясъчен боксер а бащата тигров. На видеото са и *двамата* родители. (vbox7.com)

За други домашни животни материалът е оскъден:

(10) а. ESPN класирал Секретариат на 35-то място сред 100-те най-велики спортисти на 20 век – най-високо сред тримата животински представители в класацията; (другите *двама* също били състезателни *коне* – Man o' War на 84-то място, и Citation на 97-мо). (horses-bg.net)

б. Един судолец гледал *двама петели*, но всяка сутрин пеели и будели жена му. (clubs.dir.bg)

Подобно на това явление се среща и в руски език. Нормативната граматика ограничава числителните от типа *двое, трое, четверо* до съществителни от мъжки или общ род и в разговорния език до названия за малки животни (dic.academic.ru), но се срещат и примери като:

(11) а. И теперъ популяция восстановлена до 6, осталось *двое старых котов*, кошка и ее трое котят

б. У моих родителей вообще *двое старых котов*, так им не до игр, то они с утра до вечера спят, даже когда кто-то дома.

При липсата на достатъчно големи корпуси на разговорната реч и неформалната проза (електронни форуми, блогове) трудно се решава доколко е разпространено явлението в двата езика – български и руски. Броят на срещанията в търсачката Гугъл не могат да се вземат направо, тъй като, първо, когато стигаме до последната страница от търсенето, Гугъл ни информира: „пропуснахме някои [резултати], които са много подобни на вече изведените хх“, което означава, че резултатите са изчистени от предполагаеми дублиращи се срещания, които всъщност може да не са такива, и второ, въпреки това има известен остатъчен шум от названия на песни, клипове и др., които практически не ни интересуват. Затова приблизителният резултат (след изчистване от повечето елементи на шум) за „**два-ма(та) котараци**“ срещу „**два(та) котарака**“ е 88 на 284. На yandex.ru (без изчистване на дублиращи се резултати) „двое котов“ има 6000 попадения, „два кота“ 77000, а със специално търсене само по блогове на yandex.ru – 123 срещу 2974.

Моделите, които са залегнали в проявата на новата употреба на мъжколичните числителни, следователно могат да бъдат няколко: метафоричната употреба, употребата при свърхестествени същества, или вникването на субективния фактор на емпатията на мястото на лексикалното значение и рода на думата. Точната степен на разпространение на феномена трудно може да се установи с интернет търсачките – по-ефикасни биха били корпуси на разговорния език и неформалната, нередактирана проза, и то от много голям обем.

БИБЛИОГРАФИЯ

Бояджиев и др. 1998: Бояджиев, Т.; Куцаров, И.; Пенчев, Й. *Съвременен български език*. София: Издателска къща „Петър Берон“.

Граматика 1983: *Граматика на съвременния български книжовен език. Том II. Морфология*. София: Издателство на българската академия на науките.

Иванов 2011: Иванов, И. Колко дявола се събират на върха на иглата, или за броината форма при названията на свърхестествените същества. // *Българска реч. Списание за езикознание и езикова култура*, № 2, 49–57.

Маслов 1956: Маслов, Ю.С. *Очерк болгарской грамматики*. Москва: Издательство литературы на иностранных языках.

Ницолова 2008: Ницолова, Р. *Българска граматика: Морфология*.
София: Св. Климент Охридски.

Пашов 1994: Пашов, П. *Практическа българска граматика*. Второ допълнено издание. София: Просвета.

Скатън 1984: Scatton, Ernest A. *A Reference Grammar of Modern Bulgarian*. Columbus, Ohio: Slavica Publishers.

Стоянов 1964: Стоянож, Ст. *Грамматика на българския книжовен език*. София: Държавно издателство „Наука и изкуство“.

Хауге 1999: Hauge, K. R. *A Short Grammar of Contemporary Bulgarian*. Bloomington, Indiana: Slavica.

Циенки 1993: Cienki, A. Experiencers, Possessors, and Overlap Between Russian Dative and *u* + Genitive. // *Proceedings of the Nineteenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society: General Session and Parasession on Semantic Typology and Semantic Universals*, 76–89.

HOUSEHOLD PETS AND NUMERALS FOR MALE PERSONS

Kjetil Re Hauge (Oslo, Norway)

Bulgarian has a set of numerals that according to normative grammars should be used with nouns denoting male persons. In recent informal writing there can be seen a tendency to use these also for male domestic pets. The article discusses the possible reasons for this development.